

Entrevista a l'arquitecte Giorgio Grassi

Un manobre amb coneixements de llatí

Giorgio Grassi (Milà, 1935), coautor, juntament amb Manuel Portaceli, del controvertit projecte de rehabilitació del Teatre Romà de Sagunt. Figura respectada en el món de l'arquitectura europea, ha caigut, ara, en desgràcia en amplis sectors de l'opinió pública valenciana.

Tinc entès que ha fet altres obres a València, com la rehabilitació del Palau dels Alpuente al carrer de Cavallers. ¿Tenen amb vostè alguna deferència especial en aquesta ciutat?

—Bé, les coses comencen sempre de manera casual. Ens vam conèixer, Manuel Portaceli, Tomàs Llorens i jo, en un simposi cap a l'any 79; vam estar interessats a treballar junts; vaig col·laborar, en aquell moment, en el projecte del museu de Xàtiva... Hi va sorgir un grup de gent interessada en els mateixos problemes arquitectònics i urbanístics. Va ser un moment molt bonic en les nostres carreres, aquella primera meitat dels 80. D'aquest grup també va nàixer el projecte del Teatre Romà de Sagunt, amb Tomàs Llorens.

—Veig que li agrada treballar en grup.

—És que treballar és discutir. M'agrada triar gent interessant i intel·ligent i discutir amb ella. No amb tots.

—Senyor Grassi, ¿es considera avantguardista?

—No, de cap manera. M'interessa trobar-me dins de l'arquitectura en la seua concepció més tradicional i no eixir-ne ni proposar vies diferents. Però considere la gent que debat entorn de l'arquitectura contemporània bastant reaccionària.

—Reaccionària, ¿en quin sentit?

—Des del punt de vista que no tenen confiança en l'arquitectura mateixa, en les possibilitats que té avui, i que defensen constantment l'arquitectura no com el que ha estat sempre, sinó com una ciència molt limitada que no pot modificar les coses. L'arquitectura ha tingut sempre la funció d'aclarir, d'explicar, de fer evolucionar la societat. I aquesta postura reaccionària, que no té confiança en l'arquitectura, es troba, des del meu punt de vista, molt estesa actualment.

—Passem ja al tema del Teatre Romà, ¿pensava vostè que aquest projecte

tindria una acollida tan polèmica?

—Sempre que es fa un projecte que té un contingut, que té alguna cosa a dir, sempre trobes l'oposició d'aquells que pensen de manera diferent. I, en aquest cas, sí, se sabia. Però ací s'han sobreposat molts altres problemes diferents, de caire polític i local. I s'hi han afegit problemes de gust. Tothom pot dir això m'agrada o això no. I aquest no és el paper de l'arquitectura, construir una cosa bonica o lletja, sinó fer una obra vertadera, consistent i que corresponga a les necessitats de la vida contemporània, que entre en la vida d'avui. Sempre ha estat així.

—¿Creu que el públic conserva encara cert caràcter romàntic quan pretén preservar una ruïna, falsa, però ruïna per ell al cap i a la fi?

—¡No! ¡No! El públic ha estat bombardejat amb notícies falses, d'opinions polítiques i manipulacions... I aquest bombardeig genera respostes d'aquest tipus, sobretot perquè el ciutadà normal no coneix el món de l'arquitectura. Serveix de poc, aleshores, repetir que aquest treball és seriós i ben fonamentat; no pots fer-los canviar d'opinió.

—¿Atenes hauria estat la mateixa si l'hagueren restaurada?

—Bé, concretament al for d'Atenes hi ha un edifici restaurat pels americans cap als anys 20, a l'estil de Violet-le-Duc, que recrea tots els detalls. La importància d'aquest edifici consisteix en el fet que és l'únic element arquitectònic que ens permet conèixer el que van ser els *stoá*, una obra pública amb un porxo, molt senzill. I, per mi, aquesta és la importància del treball de restauració, perquè ha afegit al coneixement que tenim de la cultura grega un element que abans s'ignorava. I aquesta és la força de l'arquitectura. La seua realitat. Per això mateix, i salvant les distàncies, el Teatre de Sagunt és l'únic edifici de planta romana

en el qual es pot reconèixer, ara, la qualitat específica de l'espai arquitectònic del teatre romà. L'espai inventat, el teatre, va ser, en el moment de la seua creació, una peça mestra de tota l'arquitectura posterior. I, actualment, se'ns presenten les condicions idònies per tal de restituir la qualitat única que és l'espai del Teatre Romà, sense danyar cap element autèntic.

Evidentment, no és un procediment usual. No pensem que obres d'aquest tipus es puguen repetir. Però és important que l'arquitectura, l'arquitectura del nostre temps, recupere la seua raó de ser.

—Amb aquest projecte, el que fan és esborrar del Teatre Romà la seua qualitat de ruïna, tornar-li a donar vida...

—No li estem suprimint la seua qualitat de ruïna, quant a ruïna arqueològica. Aquesta continua intacta. El que canvia és la seua aparença de natura morta; allò que no pertany a l'arquitectura... Perquè l'arquitectura està sempre carregada de vida. De totes maneres, el Teatre va ser destruït ara fa 150 anys, arran de la guerra contra els francesos. Més tard, fa només 40 anys, començaren alguns, de manera desordenada i anàrquica, a afegir lloses i pedres i a reconstruir intuïtivament la imatge de teatre antic. I s'hi van equivocar també.

En canvi, en el nostre treball la ruïna original del teatre queda a la vista, ara inclús més que abans.

—A més, el Teatre Romà serà utilitzat com a espai públic i no sols com a monument de contemplació. I és des d'aquesta òptica que volia dir-li que se li ha tornat a donar vida.

—Bé, sí. Però no únicament es tractarà d'un espai destinat a representacions i concerts, sinó que també hi haurà un museu del mateix teatre en què s'exposaran, en la seua escena, totes les peces romanes. I en aquest sentit, es convertirà en un espectacle d'ell mateix.

—*Senyor Grassi, ¿creu que quan estaran finalitzades les obres de restauració de l'edifici s'alteraran les relacions amb el conjunt arquitectònic de la ciutat i amb els seus habitants?*

—*Espere que no. Aquestes obres reprodueixen i recuperen una situació d'arquitectura urbana que havia mort feia molt temps. Recuperen igualment la relació entre l'edifici públic de la ciutat i la ciutat antiga. Per tant, no veig tampoc per què haurien d'alterar-se les relacions amb la població si l'aspecte més important d'un edifici és la memòria que conservem del seu emplaçament. Allà es trobava el for romà; allà, el teatre; allà, els romans es reunien per a celebrar una cerimònia particular que era la representació teatral... I aquesta memòria no depèn d'una falsa ruïna o d'una reconstrucció, sinó del seu lloc; el *genius loci*, l'ànima del lloc, que és allò que subsisteix i que es grava en el sentiment col·lectiu.*

—*Però se'n modifica l'aparença i això és el que pot produir el rebuig de la població...*

—*És clar, però continua sent el Teatre Romà de Sagunt, i no una altra cosa. El teatre és això, en el mateix lloc i amb les mateixes pedres sagrades que ha tingut sempre, llewant-li els altres elements que no eren originals, evidentment.*

—*¿Arquitectura i arqueologia són ara per ara disciplines en conflicte?*

—*Arqueologia i arquitectura tenen les mateixes arrels: l'art de construir o arquitectura. I l'arquitectura és una constant; és la intenció de construir millor que abans; és fer la*

Apunts d'una rehabilitació

Després de dècades d'abandó, finalment el 1984 la Generalitat Valenciana encarregava als arquitectes Giorgio Grassi i Manuel Portaceli el projecte de rehabilitació del Teatre Romà de Sagunt, sense poder imaginar fins a quin punt desencadenaria polèmiques. Dos anys més tard, els arquitectes presentaven el projecte a Tomas Llorens, aleshores director general de Patrimoni. El 1987, es presentaren les maquetes alhora que els arquitectes, acompanyats per les autoritats municipals, visitaven els vestigis romans. Els tràmits s'acceleraven quan el 1988 la Conselleria de Cultura aprovava el projecte i un any més tard s'ajuntament concedia la llicència de les obres. Paral·lelament, en els ambients conservadors germinava una oposició i una campanya d'incitació contra el projecte de rehabilitació. El 1990, va ser l'any crucial en la història de les controvertides obres de rehabilitació. D'una banda, el projecte es feia públic en una exposició organitzada per l'Ajuntament de Sagunt al mateix temps que es publicava una enquesta realitzada entre els habitants d'aquesta

Les obres tenen previst d'acabar a finals de 1993.

RAFA GIL

població. D'altra, s'iniciaven les obres, que tenen previst de concloure a finals de 1993. I, a més, l'advocat valencià Juan Marco Molines posava un recurs contenciós administratiu al Tribunal Superior de Justícia contra la resolució de la Conselleria d'aprovar el projecte, la decisió del qual està prevista per al dia 30 d'aquest mes. La campanya d'incitació i protesta duta a terme des d'alguns rotatius locals, donava els seus fruits el desembre del 1992: les grades del Teatre van aparèixer pintades amb inscripcions llatines.

E. T.

vida més comprensible, més clara. Aquest és el seu objectiu primordial i no solament construir per a especular.

Nosaltres, en el projecte del Teatre de Sagunt, hem treballat conjuntament amb la catedràtica d'Arqueologia de València, Carmen Aranegui, que ha dirigit les obres, i amb Emilia Hernández, directora del Museu arqueològic de Sagunt. Per tant, el nostre treball segueix detingudament les hipòtesis arqueològiques que es van llançar a finals dels 80 i és, des d'aquesta perspectiva, científicament inatacable. L'oposició no prové doncs de l'àmbit de l'arqueologia sinó dels mitjans de comunicació o dels cercles d'"Amics de l'Arqueologia" de no sé on. I aquesta polèmica no es pot donar en l'arqueologia perquè els seus vertaders responsables són els que han fonamentat la hipòtesi sobre la qual hem basat el nostre treball.

—¿Què significa aleshores rehabilitar un monument?

—Fer-lo viure de nou, introduir-lo en la vida...

—Però quan es reconstrueix, ¿els elements originals poden conviure harmoniosament amb els nous?

C

Cultura Política i lingüística

Publicacions sobre Sociolingüística Catalana

L'Institut de Sociolingüística Catalana us ofereix les següents publicacions:

☐ La llengua catalana en l'actualitat	450 PTA
☐ La difusió social de la llengua catalana	2.500 "
☐ El repte (sòcio)lingüístic de l'Acta Única	1.000 "
☐ El coneixement de la llengua catalana (1975-1986)	500 "
☐ L'ús del català entre els joves a Sabadell	2.000 "
☐ La planificació lingüística al Quebec	1.200 "
☐ Estudis i propostes per a la difusió de l'ús social de la llengua catalana (4 vols.)	4.000 "

Envieu aquesta butlleta a: Publicacions de la Generalitat de Catalunya Apartat de Correus 2.800 08080 Barcelona

Nom i cognom	Data	
Adreça	Telèfon	
Població	CP	NIF
☐ Contra reemborsament		
Carregueu l'import a la meua targeta de crèdit:		
☐ Eurocard	☐ 6.000	☐ American Express
☐ Master Charge	☐ VISA	Data de caducitat
		Signatura

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

A les llibreries de la Generalitat:
- Rbla. dels Estudis, 118. 08002 Barcelona
- Gran Via de Jaume I, 38. 17001 Girona

I també a totes les llibreries
Distribució: Les Punxes
Tif. 93/ 300 91 62

—Sí, sí, és clar. Tinc una idea molt unitària de l'arquitectura i no veig que hi haja diferència entre l'arquitectura antiga i la contemporània. És sempre el mateix ofici. Per aquesta raó, es igual treballar sobre nova planta o la planta antiga. I això ha passat sempre: quan Michelangelo edificava l'església de Santa Maria degli Angeli a Roma sobre unes termes romanes, utilitzava elements de l'arquitectura ja existents per a produir arquitectura.

—*¿I què em diu de les reconstruccions mimètiques?*

—Els treballs de rehabilitació del teatre no són una operació mimètica, es veu clar. Avui no tenim la mateixa cultura que al segle passat i no podem admetre res que siga fals, tot i que ens trobem rodejats de falsedat. La sinceritat és un dels nostres objectius. Però la sinceritat s'ha d'aplicar també al món de l'arquitectura en general, perquè avui tothom opina sobre arquitectura i cadascú fa el que vol. Aquesta disciplina no ha passat mai per una situació tan crítica com l'actual.

—*Explique'm aquesta situació.*

—Avui s'ha perdut el significat propi, més físic i material de l'ofici. Ningú no opina sobre el treball d'un dentista; aquest fa el seu treball i prou. En canvi, en el cas de l'arquitecte cadascú pot dir que això està bé o això no ho està. Això és bo, això és dolent... com si en la base d'aquest ofici no hi haguera una ciència que un estudi al llarg de la seua vida com la seua passió.

—*¿Creu que avui dia l'arquitectura es pot lligar a altres camps com per exemple el de l'enginyeria o, inclús, el de l'art...?*

—“Avui dia” per a mi és una expressió que serveix únicament per a definir les relacions entre l'arquitectura i el seu públic en un moment donat, perquè l'arquitectura, substancialment, ha estat sempre la mateixa: teories, elements i experiència.

—*¿Què és aleshores un arquitecte?*
—Bé, “l'arquitecte és un manobre amb coneixements de llaf”, va dir algú. És aquell que sap com es posa una rajola però que coneix també la història de l'arquitectura. M'agrada aquesta definició.

—*L'obra de l'arquitecte té una forta dosi de responsabilitat.*

—Sí, és una tasca de gran responsabilitat... ¡Bé, tots els treballs són de gran responsabilitat!

—*Sí, però un pintor, si no li agrada la seua tela, pot destruir-la o, almenys, amagar-la. El treball de l'arquitecte, en canvi, és escandalosament públic, s'erigeix enmig del nucli urbà.*

—Aquesta és la bellesa de ser arquitecte.

te. Produir alguna cosa que serveisca, que quede a través del temps, que construesca el món artificial que ens envolta. De totes maneres, pense que actualment és més difícil viure de pintor que d'arquitecte perquè és més complicat en l'art de la pintura posar-se d'acord sobre els continguts. I, potser, perquè l'arquitectura crea sempre elements que troben aplicació en la vida de cada dia. Es pot dissenyar una porta, més o menys gran, més o menys bonica, però serà una porta que

—Primer que res, acabar el Teatre. I acabar-lo bé. També tenim, de moment, la biblioteca del nou Campus de València...

—*Dins del maremàgnum arquitectònic que patim, amb quina tendència identificaria la seua obra?*

—És un error comú, però és un greu error intentar interpretar de forma estilística el treball. Aquest és vàlid, des de la meua òptica, segons la seua propietat i sinceritat en relació amb els seus objec-

“L'ànima del lloc subsisteix i es grava en el sentiment col·lectiu.”

RAFA GIL

s'obrirà i es tancarà i, sobretot, que s'utilitzarà.

—*Estic pensant si actualment l'arquitectura ha perdut gran part d'aquella capacitat que tenia de crear identificadors, com ara la Torre Eiffel en el cas de París.*

—Sí, l'ha perduda, però no cal que siga la Torre Eiffel. Un bloc de vivendes, si respon al seu paper, respon també davant la societat. La majoria dels blocs que es construeixen tenen alguna cosa més que la pura utilitat, es veuen recoberts, i encoberts, d'un ornament que no diu res: és com tenir fum als ulls. Ara per ara, la societat es troba molt desorientada enfront de la nostra disciplina. No hi confia perquè s'adona que els resultats són molt desbaratats i dubta de la seua validesa. Però si alguna vegada existeix una obra vertadera, que obeeasca als seus objectius, sincera, al cap i a la fi, es veu confosa en aquesta gran ona de formes buides de significat.

—*¿Altres projectes pendents al nostre país?*

tes i amb els objectius que es proposa.

—*És un plantejament molt racionalista...*

—Sí, però crec que és l'única possibilitat que hi ha de treballar, si es vol continuar arrelat a l'objecte de treball i pensant-hi només, deixant de banda la bellesa, els colors, etc. L'arquitectura ha d'adequar-se a les necessitats del seu objecte. Una biblioteca ha de ser una biblioteca i un teatre, un teatre. Per això pense que de tot el que apareix en les revistes d'arquitectura, el 90% és innecessari.

—*¿Què em pot dir, doncs, de la bellesa?*

—¡És un problema que no tinc! La meua preocupació és la veritat, la sinceritat. Això sí que em lleva la son. Però la bellesa tal com s'entén, no. Ara bé, pense que la veritat i la bellesa haurien de ser una mateixa cosa. De la falsedat no pot nàixer res. És simplement qüestió de maquilatge.

Eliseu T. Climent